KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 17 (29): 23-32, 2015
ISSN: 2147 - 7833, www.kmu.edu.tr

Devlet Planlama Teşkilatı'na Sosyalist Planlama Açısından Bir Bakış*

Selime Yıldırım
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Karaman

Özet

Planlama sosyal, ekonomik ve politik unsurları barındıran bir süreç olarak ele alınabilir. Bu kapsam, planlamanın yönetsel yanlarını, yani teknik unsurlarını yadsımamaktadır. Planlamaya ilişkin karar verme ve uygulama aşamaları, bu unsurların etkileşimine dayanmaktadır. Planlamanın Türkiye'de örgütlü hale gelişi 1960'lı yıllarda Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)'nın kuruluşuyla gerçekleşmiştir. Çalışma, planlama kavramının dünyada yaygınlaşmasını sağlayan SSCB deneyimi ile Türkiye deneyimini karşılaştırma hedefindedir. Bu karşılaştırma, sosyalist planlamanın temel ilkeleri üzerinden yapılacaktır. Çalışma, iki ülkede planlamanın ortaya çıkışı ve uygulanması aşamasını incelerken, planlamanın felsefesi üzerinden betimsel bir analiz yapmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Planlama, Sosyalist Planlama, Kalkınma Planlaması, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

A Wiev of The State Planning Organization in Terms of Socialist Planning

Abstract

Planning can be taken as a process that includes social, economic and political issues. This context does not ignore administrative and technical sides of planning. Phases of implementation and decisionmaking of planning depend on these issues. Institutionalization of planning in Turkey occurred during the 1960's by foundation of theState Planning Organization (SPO). This study aims at comparing planning experiences of the USSR and Turkey. This comparison will be based on basic principles of socialist planning. The study makes a descriptive analysis on philosophy of planning while examining riseand implementation of planning in USSR andT urkey.

Keywords: Planning, Socialist Planning, Development Planning, the USSR

*Bu makale, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı Birleşik Doktora programı kapsamında verilen "Planlama Yönetimi" dersi için hazırlanmış dönem sonu ödevinden türetilmiştir. Çalışma konusu belirlemedeki önerileri ve çalışmaya katkıları dolayısıyla Doç. Dr. Barış Övgün'e teşekkür ederim.

1. Giriş

Planlama kavramı, yönetim ilkeleri olarak kabul edilen Planlama, Örgütleme, Personel, Yönlendirme, Eşgüdüm, Denetim, Bütçeleme ilkelerinin ilki olması nedeniyle önemlidir. Yönetim bilimi alanında planlama hem bu alanı toparlamak hem de sistemin sürdürülebilirliğini sağlamak gibi önemli rollerin sahibidir.

Planlamanın bu çok işlevli hali onun ülkeye, ekonomik sisteme ve coğrafi konuma göre çeşitlilik göstermesine sebep olmaktadır. Çalışma, planlama çeşitliliği konusunda basit ayrımlara gitme iddiasındadır. Planlama kavramı, bu kesişimleri bir arada bulundurmakla beraber, "bir kısım" ideolojinin taşıyıcısı olarak görülmektedir. Planlama tartışmalarını ele aldığımızda, bu yaklaşımın ilkel bir düzeyde kaldığı tespit edilmektedir. Zira planlamanın Fayol'un ortaya koyduğu evrensel yönetim ilkelerinin ilki olması, bunun aksini ispat etmektedir. Bilimsel Yönetim Okulu'nun önemli temsilcilerinden olan Fayol ve devamında bu ilkelerin belirginleşmesini sağlayan Urwick ve Gulick'in temel amaçlarının verimlilik olduğu kendi eserlerinde de pek çok bilim insanı tarafından da tespit edilmiştir. Planlamanın niteliği, "neyi" planladığımızla yakından ilişkilidir.

Türkiye ekonomik, siyasi ve toplumsal bakımdan kemale erememiş gelişmeler yaşayan bir ülkedir. Metaforik olarak hacıyatmazın gitgellerine benzetebileceğimiz bu durum tüm alanlara sirayet etmiştir. Liberal ekonomi modeli benimseyerek kurulan Cumhuriyet, 1929 Krizi ve Osmanlı dış borçları nedeniyle "zorunlu devletçilik" dönemine girmiştir. Bu dönemin en önemli özelliklerinden biri de planlama çabalarıdır. 1933 yılında Sovyet plancıların desteği ile hazırlanan 1. Beş Yıllık Sanayileşme Planı ile Türkiye'nin planlama macerası başlamıştır.[1] Sovyetler Birliği'nin

[1] Bu konuda İlkin ve Tekeli'nin" plancılığın tarihinin 1920'lerin sonu ile başlatılmasında rasyonel akılla değil, devletin ekonomik bir aktör olarak ortaya çıkması" vurgusu planların niteliği ile ilgili zihin açıcıdır. Beş Yıllık Sanayi Planları ile başlatılan planlama tarihinin esasen Osmanlı Devleti döneminden birtakım miraslara sahip olduğuna ilişkin tespitler önemlidir. Konuya ilişkin bkz: İlhan Tekeli ve Selim İlkin (2010), "Planlama Tarihi Açısından Umur- u Nafia Programları ve Cumhuriyet' in 1929 Yılında Uygulanmaya Başlayan İkinci Umur-u Nafia Programı", E. Türkcan (Ed.), *Attila*

planlama deneyimi ve başarısı, Türkiye'nin bu adımı atmasına neden olmuştur. Planlama konusunun kurumsal hale gelişi ve anayasaya girişi 1960'lı yıllara tekabül eder. Önceki planlama girişimleriyle ele alınması gereken bu dönem, hem yeni kurum ve anlayış hem de yeni tartışmaları beraberinde getirmiştir.

Çalışmanın tezi, Türkiye'deki planlama deneyiminin kapitalizmin planlanmasının bir kesitini oluşturduğudur. Kapitalist sistemin kırılma ve bunalımlarından planlama serüveni de etkilenmiş; planlama anlayışındaki dönüşümler bu nedenle gerçekleşmiştir. Planlama kavramının sosyalist sisteminin niteliğine uygun ve sistemi geliştiren araçlardan biri olması ise planlama alanındaki tartışmalarda yön gösterecek önemli bir ayrımdır. Bu sebeple, sosyalizm deneyiminin en önemli temsilcisi olan ve dünyada plancılığın yayılmasında büyük paya sahip olan Sovyetler Birliği'nin planlama deneyimini karşılaştırmak, "kapitalizmin planlanması" tespitini ortaya koymanın yöntemlerinden biri olarak kabul edilmiştir. Çalışmanın önemi ise DPT ile Sovyetler Birliği'nin merkezi planlama teşkilatı olan GOSPLAN arasında bir karşılaştırmaya yer vermesinden ileri gelmektedir. Bu analiz yapılırken salt teknik konular incelenmemiş, dönemin politik ve toplumsal gelişmeleri de ele alınmıştır. Kişisel niyetler dışında, DPT'nin kuruluşunun arkasında yatan sebepler ile bunun sosyalist toplumun inşa edecek bir parça olup olmayacağı da cevabı aranan sorular arasında yer almaktadır. Çalışma, sayısal analizlerin üzerinden durmayarak betimsel bir yöntem izlemiştir. Çalışmanın kısıtları arasında DPT'nin tasfiyesi ve sonrasında Kalkınma Bakanlığı'na geçiş sürecinin incelememesinden ileri gelmektedir. İncelenen dar dönem, aynı zamanda DPT' nin kuruluşunun toplumsal ve siyasal yansımalarıyla beslenirken, Türkiye'deki planlamanın temel felsefesi gösterilmeye çalışılmıştır. Türkiye planlama deneyiminin en önemli aktörlerinden olan DPT'nin kapitalizmin planlanmasının önemli aktörlerden oluşunun tespitinin yanında, bu kurum değişen planlama politikalarıyla yerini yeni bir yapılanmaya bırakmıştır.

2. Planlamaya nereden bakmalıyız?

Planlama kavramı toplumsal, siyasi ve ekonomik unsurları barındıran bir kavramdır. Bu sebeple planlama, sosyal bilimlere ait pek çok kavramda olduğu üzere uzlaşılan bir kavram olamamıştır. Sosyal bilimlerin bir diğer kısıtı ise benzer soru setlerine benzer cevaplar alışında yatmaktadır. Diğer bir deyişle, alana yeni iddialarla girmek ya da benzer varsayımlar üzerinden hareket etmek mümkün ve aynı zamanda tercih işidir. Planlama alanında bu çalışmada söylenecekler ve incelenen kurum olan DPT'nin "öncü kadrolarının" niyetleri de aslında bu noktaya temas etmektedir. Yeni bir kadro ile ortaya çıkan DPT' nin özel bir yeri olmasında, kurucu ekibin hem teknik hem de insani niteliklerinin gelişkin olması pay sahibidir (Küçük,1978: 90). Çalışma, aslında klasik planlama anlayışını reddeden diğer bir deyişle, planlamayı "*devletin, iktisadi yaşama basit bir müdahalesi demek değildir*." (Tanilli, 1981: 525) vurgusuyla ele alan bir anlayışı esas alan ve başlangıcı itibariyle kadrolarında bu niyeti taşıyan kişileri barındıran DPT'nin kuruluş macerasını ele almaktadır. Bütün bu nitelikleri taşıması ile birlikte planlama kavramına nereden baktığı ve neyi hedeflediğini ortaya koymak için Sovyet deneyimine başvurulacaktır.

Belirtildiği üzere, planlama kavramının salt teknik boyutu dışında, diğer unsurlarla ilişkisini ele almak planlamaya nereden bakacağımız konusunu beslerken, aynı zamanda işimizi çetrefil hale getirmektedir. Peki, şunu düşünmek işimizi kolaylaştırır mı: Kapitalist sistemden önce planlama var mıydı? Planlama neyi planlar? Üretim ilişkilerini mi bölüşüm ilişkilerini mi yoksa tümünü birden mi? Daha da ileri giderek planlamayı "*sosyal bilimlerin teknolojisi"* (Yılmaz, 1999: 86) mı görmeliyiz, yoksa insanoğlunun ihtiyaçlarına cevap veren ve bunu yaparken onun arzu ve çıkarlarını taşıyan bir araç mı?

Planlama konusunda bu kafa karışıklığı yaşanırken, belki bir planlama tanımı getirmek sakıncalı bulunabilir. Yalçın Küçük' ün de (1978:15) belirttiği gibi bu "yöntemsel sakınca" ya karşın yine de bir tanım ortaya koymak gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu sebepten, inceleme alanımızı genel hatlarıyla belirlemek maksadıyla böyle bir işe kalkışılacaktır.

Planlama kavramının yirminci yüzyıla ait olduğu, özellikle kapitalist sisteme müdahale etmenin yöntemlerinden biri olduğu söylenmektedir (Ekiz ve Somel, 2005: 2). Alışıldık planlama tanımı ise " belirli bir amacı gerçekleştirmek için düzenlenen önlemler bütünü" olarak belirtilmektedir(Küçük, 1978: 15-16). Bu noktada belirleyici olan amaç ve önlemlerdir. Genelgeçer bir anlayışı belirten bu yaklaşım, bizim açımızdan amacın niteliği ve önlemin aracı olmak üzere iki önemli noktaya ortaya çıkarır. Bu noktaların aydınlatılması ise planlamanın neden ve nasıl yapıldığı soruları cevaplanarak sağlanacaktır.

Planlamayı daha geniş ölçekte ele almak ve çeşitli bileşenleri barındıran bir süreç olarak görmek mümkündür. Tanilli çalışmada öngördüğümüz planlama anlayışına uygun bir tanım getirmektedir : "Planlama, en geniş anlamıyla, iktisadi, sosyal ve kültürel faaliyetlerin belli bir zaman çerçevesi içinde, önceden düşünülmesi, hesaplanması ve eşgüdümü demektir." (Tanilli, 1981: 525).

Planlama alanında, daha doğru ifadeyle kapitalizmin planlanmasında oldukça önemli çalışmaları olan Tinbergen ise ekonomik temelden hareketle, üretim faaliyetinin gerçekleştirilmesinde gerekli kaynakların ve bu üretimin sonucunda elde edilenlerin dağılımının eşit şekilde gerçekleşmesinin planlama ile sağlanabileceğini varsaymaktadır (Akçay, 2007' den akt: Şimşek, 2012: 3).

Aktardığımız sınırlı sayıda planlama tanımında vurgulanan noktanın planlamanın hem üretim hem de bölüşüm ilişkilerini düzenlemeye çalıştığı, aynı zamanda bunun ekonomik, toplumsal ve siyasal karşılıklarını da önemsediğini görüyoruz. Tüm bu tanımlardan hareketle, planlamanın müdahaleci, toplumsal örüntüler barındıran bir faaliyet olduğunu söylenebilmektedir.

Yirminci yüzyılın aklından devam edersek, bu yüzyıl insana, akla ve aydınlanmaya inancı sebebiyle bütüncül bir ilerleme anlayışını temsil ederken, yirmibirinci yüzyıl bizi parçalı, göreli bir anlayışına götürmüştür. Planlamanın " yönetsel süreç" (Övgün, 2010: 162) olduğu kabulünden hareketle, planlama anlayışının etkilediği tespit edilmektedir. Planlama anlayışında yaşanan değişim, salt teknik bir farklılaşma sürecini anlatmamaktadır. Bu süreç, devletin

Sönmez'e Armağan Türkiye'de planlamanın yükselişi ve çöküşü 1960-1980, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 475-493.

ekonomik, toplumsal ve siyasal yaşamda yeni bir yerde bulunacağını ve bu konumuna bağlı olarak yeni işlevler üstleneceğini göstermektedir (Övgün, 2010: 162). Değişimi ise şu ifadelerle açıklamak mümkündür: " 21. yüzyılın dünyası ortalamaların değil, en iyilerin yüzyılı olacaktır." (Kuruç, 2013).

Yirmibirinci yüzyıla dair bu iddia ve beklenti ekonomik alana yansımış, siyasal ve toplumsal alanda da karşılık bulmuştur. Bu yüzyılın hiçbir sınır tanımaksızın küresel sermaye akışını sağlama ve bunun devamlılığını önemseyen misyonu, bu tercihten vazgeçilmediği sürece devam edecektir. Çalışma, planlama kavramı ve DPT ilişkisini ele aldığından, bu alana yakından bakmayı deneyeceğiz.

Planlamanın incelendiği düzeye göre pek çok türü bulunmaktadır. Çalışmanın niteliği gereği, ekonomik sistemler içinde planlama anlayışı incelenecektir. Bu ayrım içinden de sosyalist planlama ile kalkınma planlaması için bir çerçeve çizilip, arasındaki farklar gösterilmeye çalışılacaktır.

2.1. Sosyalist Planlama

Planlama genel olarak sosyalist sistemi çağrıştıran bir kavram olagelmiştir. Gerçekte de sosyalizmin bir bütün olarak toplumu dönüştürme ve daha da önemlisi "yeni insan" ortaya koyması iddiası için planlama uygun bir araç olarak düşünülmektedir. Nitekim sosyalist ülkelerde tecrübeler farklılık gösterse de toplumu dönüştürmek üzere planlamayı kullanmışlardır. Küçük' ün de Engels'ten alıntıladığı üzere, " İhtiyaç icadın anasıdır." (Küçük, 1978: 63) söylemini esas aldığımızda, sosyalist toplumda planlamanın ortaya çıkışının daha farklı açılımları olduğunu varsayabilmekteyiz. Sosyalist sistemden komünizme geçişte planlama ile toplumun önemli bir rolü olduğu belirtilmektedir. Bu sebepten ötürü sosyalizmde planlama salt ekonomik değil, toplumsal tüm alanları kapsar şekilde düzenlenmektedir.

Marxist literatürdeki planlama kavramı ile reel sosyalizm deneyimindeki planlama anlayışı paralel midir peki? Burada Marx'ın ekonomiler arasındaki geçişe ya da dönüşüme ilişkin tüm sorunları formüle etmediği ve düşünüldüğü gibi tüm kullanılacak araçları konusunda teşvik edici olmadığı ancak teorik olarak bunları çözebildiği belirtilmelidir (Bettelheim,1975: 14). Diğer bir deyişle, dinamik bir yapıya sahip sosyalist teori, koşullara uygun seçimler yaparak sistemi dönüştürecektir. Bununla birlikte, piyasanın ve kapitalist sistemin karmaşık yapısının bir plan içine sığdırılamayacağı konusunda Marxist düşünürlerin fikir birliği vardır:

Çünkü kapitalist ülkelerin egemen güçleri, gerçek planlamadan, sosyalizmden korktukları gibi korkarlar. Ve kapitalistler bilirler ki bilim adamlarının tüm kandırma çabalarına karşın, planlama ve sosyalizm birlikte gider. (Küçük, 1978: 62).

Reel sosyalizm deneyiminde ise hem ülkeler hem de ülkeler içindeki dönemsel farklılaşmalardan kaynaklı sapmalar gerçekleşmiştir. Hamitoğulları (1980: 101) Nisan Tezleri' nde planlama kavramının geçmediğini belirtmekle birlikte, Lenin'in rehber edindiği Marx ve Engels'in eserlerinde geçtiğini ve özellikle " Anti- Dühring " te yedi kere planlama kelimesinin geçtiğini tespit etmektedir. Buradan planlamanın Marxist temel eserlerde geçtiği tespiti yapılabilmektedir.

Sosyalist planlamanın iki niteliği vardır: Merkezi ve emredici olması (Tanilli, 1981: 527). Bu uygulamaya Sovyetik ülkelerde rastlamak mümkün olmuştur: Planlamayı düzenleyen bir kurum, planlamanın her alanda uygulanması. Dönemsel ve ülkesel farklılıklarla beraber sosyalist planlamanın temel karakteristiği budur. Bunun yanında, "uyum ve rasyonalitenin ölçülmesinin ve istikrara kavuşulmasının biricik aracı, 'denetlenmiş' değer yasası değildir." (Okuyan, 2013: 52-53). Sosyalist ekonomide toplumsallaştırılan üretim araçları bu ihtiyacı ortadan kaldırır. Bu tek düze ve hiçbir verimlilik arayışının olmadığı bir sistemi akla getirmemelidir. Liberal düşünürlerin ele aldığı şekilde, kişisel çıkar için en iyi aracın rekabet olduğu düşüncesindeki rekabet anlayışı bu sistem tarafından sahiplenilmemektedir (Hayek, 2010: 67).

Geleneksel planlamanın özellikleri Ellman (2014: 23) tarafından sıralanmaktadır:

Üretimde devletin sahipliği,

Politik diktatörlük[2]

Tek ve hiyerarşik sistem

Emredici planlama

Para, kar, ücret ve bankaların tali rolü

Sosyalist ekonomi düzeninde üretim araçları toplumun ortak malı olduğundan dolayı, üretim sürecinden artakalanlar kapitalizmin kalıntılarını ortadan kaldırmak üzere kullanılmaktadır(Ekiz ve Somel, 2005: 4). Yine bu ekonomide planlamanın yapısı ve yöntemi Marx'ın deyişiyle üretimin toplumsal ilişkileri ile yakından ilişkilidir (Dobb,1970: 7). Sosyalist toplumda karşımıza çıkan "kapitalizm için" değil, "kapitalizme rağmen" planlamadır. Burada planlama ve programlama arasındaki fark da somutlaşmaktadır. Kapitalist toplumlarda planlamanın varolmadığı, bunun olsa olsa programlama olduğuna ilişkin ısrar [3] (Çelebican,1974: 589), bu farkı vurgulamaya yöneliktir:

Sosyalist planlamanın amacı, "ülke ekonomisinin gelişmesi için gerekli oranları" oluşturmak, halkın yaşama düzeyini yükseltmek üzere üretimde en yüksek etkinliği sağlamaktır. Oysa programlama, sermayeci sınıfın çıkarlarını sağlamaya yöneliktir (Çelebican, 1974:593).

Boratav (1973: 22) planlama türleri arasındaki temel ayrımın perspektif planlar ile operasyonel planlar arasında yapılması gerektiğini belirtirken, zaman ölçütünün bağlayıcı olmadığından bahseder. Planlamanın işlevine vurgu yapan bu yaklaşımı Boratav sosyalist planlama örneğinden hareketle açıklar:

Gelişme stratejisini somutlaştıran ancak hukuken ve fiilen bağlayıcı olmayan, yani yasama organlarından geçmeyen; endüstri veya işletmeler düzeyindeki iktisadi birimlerden herhangi birisine bağlayıcı hedefler göstermeyen perspektif planlarla; kural olarak iktisadi birimlerden hiç olmazsa bazılarına bağlayıcı hedefler gösteren, stratejik kararları

[2] Yazar bu özellikleri Brus (1972), Grossman (1963) ve Kornai (1992)' nin tespitlerinden hareketle belirlemiştir. Üç yazar da politik baskınlıktan bahsedilmekle birlikte, diktatörlük ya da benzeri bir açıklama getirilmemiştir. Burada yazarın proletarya diktatörlüğüne atıf yapması olasıdır. Nitekim yazarın bu başlığı açıklarken(s. 26-29), diktatörlükten bahsedip proletarya diktatörlüğüne ilişkin açıklamalar yapması iddiamızı destekler niteliktedir.

[3] Yine bu tartışma için bkz: Erden Öney (1983), *İktisadi Planlama,* 3. Baskı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, s. 23-24.

ayrıntılı kantitatif hedeflere bölerek uygulayan; yani plan stratejisini uygulama araçları olan operasyonel planlar. (Boratav, 1973: 22-23).

Sovyet deneyiminin kurumsal yapısını ise daha sonraki bölümlerde incelenecektir.

2.2. Kalkınma Planlaması

Kalkınma planlaması azgelişmiş ülkelerin hızla gelişmiş ülkelerin seviyesine ulaşmasını hedefleyen kapitalist planlamanın bir türevidir (Övgün, 2010: 130). Kalkınma planları, özellikle İkinci Dünya Savaşı ertesinde geri kalmış dünyayı kapitalist ülkelerin ihtiyaçlarına göre biçimlendirmekte önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Bu bağlamda, kalkınma yaklaşımının "yeni sömürgecilik" olarak da adlandırıldığı görülmektedir. Diğer bir deyişle, "*Sömürgeciliğin bıraktığı yerden kalkınma görevi devraldı."* (Kothari, 1989' dan akt: Başkaya, 1994: 31). Azgelişmiş ülkeler bütünlüklü bir kalkınma gerçekleştirmek, diğer bir deyişle salt ekonomik ya da kültürel bakımdan değil, tüm alanlarda planlamaya başvurmaktadır (Tanilli, 1981: 529). Kalkınma planları ne tamamen piyasa ile ilişkiyi kesmeyi öngörmektedir ne de toptan bir merkeziyetçiliği. Bu sebepten kalkınma plancılığını karma bir model olarak görmek mümkündür.

Kalkınma planları yaklaşık olarak şu özellikleri taşır:

-güncel ekonomik koşulların bir haritasını çıkarmak,
- önerilen kamu harcamalarının listesi,
-özel sektörde olası gelişmelerin tartışması,
-ekonominin makroekonomik görünüşü,
-hükümet politikalarının eleştirisi (Lewis, 1970: 13).

Tüm bunların yanında, kalkınma planlamasının sınırlılıkları vardır. Kalkınma planlamasının uygulandığı bir ülkede, kalkınmanın "kimin" olduğu sorusu önemlidir. Varolan sistem dahilinde bir düzenleme hedefleyen bu planlama, birtakım yenilikleri beraberinde getirse de bu her alanda olmamaktadır. "*Bir kalkınma planının geliştirilmesiyle, planlama yani bu planın gerçekleştirilmesi ve ekonomik ve sosyal hayatın kontrol altına alınması birbirine karıştırılmamalıdır*." (Albertini, 1972: 190). Kalkınma planlaması ile sosyalist planlama arasında müdahalenin gelişkinliği ve araçlar konusunda da farklılıklar bulunmaktadır. Sosyalist planlama ile bir toplumun gelişimi arasında kuvvetli bağlar vardır. En önemli ayrımlardan biri planlı kapitalizmin de kar amacı güttüğüdür (Huberman, 2005: 331). Kuşkusuz salt planlama aracılığıyla sisteme ilişkin müdahale ya da yeni bir toplum tasarlamak olası değildir. 1960'lı yıllarda Türkiye'de DPT'de danışmanlık yapan Nobel ödüllü iktisatçı Jan Tinbergen bu savı şu şekilde ifade etmektedir: "*Plancılar sihirbaz değillerdir, yapabildikleri yegâne şey, sistematik olarak çalışmak ve gerek istatistik, gerekse teknik incelemelerden elde edilen deneyimlerden yararlanmaktır*." (Çilingiroğlu, 2010: 129)

Planlamayı bu müdahalelerin aracı olarak nitelemek, planlama tartışmasına akılcı bir katkıda bulunmamızı sağlayacaktır.

3. Planlamaya Türkiye'den bakmak

Osmanlı Devleti'nin son dönemine saymazsak yeni kurulan Cumhuriyet' in planlamaya ilişkin bir birikimi yoktur (Yenal, 2010: 518). Bu alan, hem inşa edilen hem de tecrübe edilerek ortaya çıkan bir alan olmuştur. Bunun yanında, Türkiye'nin Sovyetler Birliği ile olan etkileşimi yadsınamamaktadır. Planlama Türkiye'de özellikle 1930'lu yıllarda aktarma yoluyla oluşturulurken, 1960' lı yıllarda yabancı uzman ve uluslararası kuruluşların etkisinin yanında, yerlileşmeye yönelik çabalar gözlemlenmektedir.

3.1. 1923-1960 Dönemi

Planlama kavramının Cumhuriyet döneminde gündeme gelişi, belirli kırılmalara işaret etmektedir. Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren egemen kadro, Batı kapitalizmi ile temas etmiştir. Bunun simgeleştiği olay ise İzmir İktisat Kongresi olmuştur. Kongre sırasında, yabancı sermayenin ülkenin bağımsızlığına müdahale etmediği sürece herhangi bir önyargı ile karşılaşmayacağı açık şekilde belirtilmiştir.

Boratav (1982: 111)'ın deyişiyle, "*Sovyetler Birliği'nden sonra, dünyada ilk planlama denemesine girişmiş olmak şerefinin Türkiye'ye ait olduğu söylenebilir*." Bu denemeye yöneliş ise belirli nedenlere dayanmaktadır. Türkiye bu tercihi 1929 Krizi ve etkileri sebebiyle yapmıştır. Dönemin koşulları yani Türkiye'nin Osmanlı borçlarını ödeme zorunluluğuyla beraber, Türk lirasının değerinin düşüşü, Lozan Anlaşması sırasında gümrüklere ilişkin karar korumacılığa işaret etmektedir. Lozan Anlaşması'nın ekini oluşturan Ticaret Sözleşmesi de Türkiye'nin uygulayacağı korumacı politikalarına beş yıllığına kısıt koymakta, gümrüklere ilişkin düzenlemelerin değiştirilmemesini öngörmektedir (Boratav, 2003: 44). 1929 yılı bu olayların kesiştiği yıl olma özelliğini taşımaktadır. Devletçilik ve bunun aracı olarak görebileceğimiz planlama "zorunlu tercih" olmuştur.

1930'lu yıllarda hazırlanan "İktisadi Vaziyetimize Dair Rapor" Sovyetler Birliği'nden gelen uzmanların katkılarıyla 1933 yılında tamamlanmış ve hükümete sunulmuştur (Ekiz ve Somel, 2005: 6). Hazırlanan plan, Sovyetler Birliği'ne öykünerek yapılan bir planlama anlayışını yansıtmaktadır. Bununla birlikte, Sovyetler Birliği'nin planlı döneme geçişi bir anda ve basit bir şekilde gerçekleşmemiştir. Sovyetler Birliği'nde toptan bir planlama dönemine giriş aşamalı şekilde gerçekleşmiştir. Bunun sistemi dönüştürmede yaşanan güçlüklerle (İç Savaş, uygulanmaya çalışılan yeni politikalar gibi) yakından ilişkisi vardır. Sektörel planlama deneyimlerini bir yana bırakırsak, tam anlamıyla planlama faaliyeti, 1929 yılında Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın hazırlanması ile ortaya çıkmıştır (Boratav, 1973: 14- 15). Bu dönemden önce elektrik sektörü gibi hayati bir sektörden başlanarak planlama deneyimleri uygulanmaya çalışılmıştır. Bu plan, Goelro Planı olarak adlandırılmıştır. Goelro Planı, Sovyetler Birliği'nde uygulamaya konan ilk plandır (Şimşek, 2012: 16). Sektörel planlama deneyiminden uzun dönemli planlamaya geçiş hem ekonomik yapıdaki hem de ülkenin iç yapısal sorunlarıyla bağlantılıdır:

Rus planlaması, bir yandan kesimsel (sectoriel) planlardan genel kapsamlı planlara, öte yandan da kısa dönemli planlardan uzun dönemli planlara yönelmiştir. Ayrıca, Rus ekonomisinin gittikçe daha karmaşık bir nitelik kazanması, planlamanın tek merkezden yapılmasını gün geçtikçe daha güçleştirmiştir. (Çelebican, 1973: 247).

Bütün bu kısıtlara rağmen, Büyük Bunalım döneminde planlı ekonomiye geçmiş olan Sovyetler Birliği büyük başarı sağlamıştır. Kapitalist ekonomiler tarihin en büyük bunalımlarından biri ile savaşarak büyük hasar görmüştür. Sovyetler Birliği ise bu dönemde kuruluşundan bu yana ortaya çıkan problemleri en aza indirmiş; diğer yandan da sosyalizmin en büyük araçlarından olan planlamayı her

alanda kullanmıştır. Dünyada planlamanın bir "araç" olarak kullanılması fikrinin kabulü, bu başarının ürünüdür.

Cumhuriyet'in kurucu kadroları yeni inşa edilen bir ülke ve toplum tasarısını, planlama yoluyla gerçekleştirebileceğini düşünmüş ve planlama faaliyetlerine başlamıştır. Birinci Beş Yıllık Sanayileşme Planı, yukarıda bahsedildiği üzere Sovyetlere öykünme ve bazı gereklilikler sonucu ortaya çıkmıştır. Bu Plan, bir dönemi açarken, bir süreklilik arayışı da göze çarpmaktadır. Bunun en somut örneklerinden biri Birinci Beş Yıllık Sanayileşme Planı'nın hemen ardından Plan'a dahil olmayan konuların Sanayi Kongresi'nde tartışılarak bir rapor halinde sunulmuş olmasıdır (Ekiz ve Somel, 2005: 6). 1938 yılında yürürlüğe girecek olan İkinci Beş Yıllık Sanayileşme Planı bu iradenin devamı olarak nitelendirilebilse de kısa süre içerisinde planlamaya ilişkin değişikliklerin gerçekleştiğini görmek mümkündür:

İkinci planın birincisinden daha belirgin özelliği, ilk plandaki Sovyet işbirliğinin ortadan kalkması. Bunun yerini İngiliz teknik yardımı ve bir ölçüde de sermayesi aldı (Küçük, 1978: 248).

Planlamaya geçiş ise politika yapım süreci ve dönemin kendine özgü koşullarının bir sonucu olarak karşımıza çıkmıştır: " İlk planlama girişimi olarak kabul edilen 1933 tarihli birinci beş yıllık sanayileşme planı 1930'lu yıllara damgasını vuran devletçilik politikalarıyla yakından ilişkilidir." (Övgün, 2010: 167). Bu dönemin etkilerini çeşitli kurumların ve kanunların ortaya çıkışı ile de tespit edebiliriz. Çalışmanın niteliği bakımından, Sovyet etkisine ve bilgisine rastlanması daha muhtemel olan Birinci Plan'ın üzerinde duracağız.

Birinci Beş Yıllık Sanayileşme Planı'na giden süreçte 1929 Krizi'nin etkisini üzerinde taşıyan Cumhuriyet'in çıkış yolu arama çabaları görülmektedir. Bu konuda adres Sovyetler Birliği'ni göstermektedir. 1930 yılında toplanan Sanayi Kongresi'nde, Türkiye'nin sanayileşmek zorunda olduğu vurgulanmış ve "ulusal kurtuluş" için sanayileşme hedefi konmuştur. Sanayileşebilmek için gerekli yatırımı yapmak zorunda olan burjuvazi bu yetiden yoksundur. Bu meseleyi şansa bırakmayacak kadar önemli bulan kurucu kadrolar, sanayileşmenin devlet eliyle gerçekleşmesi için bir çözüm yolu buldular ki adı devletçilik idi. Devletçilik politikası önce fiili olarak uygulanmaya çalışılmış ve Mustafa Kemal ile kadroları söylem düzeyinde devletçiliği ortaya koymuştur. Sonrasında, 1931 yılında toplanan Cumhuriyet Halk Fırkası Kurultayı'nda devletçilik parti programında da yer aldı ancak dönem itibariyle "devletçilik", bu ilkeyi bir devlet politikası haline getirmek isteyen partinin temsilcileri tarafından karşılık bulamamıştır (Boratav, 1982: 59- 60). Bu adımlar Türkiye tarihi için önemli gelişmelere vesile olmuştur. 1930 yılı ve sonrası dönem iktisadi bakımdan yeni politikaların ortaya çıktığı yıllar olurken, bu durum kendini çeşitli alanlarda göstermiştir. Devlet ekonomiye müdahale etmede bir sakınca görmemiş, birtakım iktisadi kuruluşlar kurulmuş, ülke içinde üretilmeyip dışarıdan tedarik edilen temel ihtiyaçlar yurtiçinde üretilmeye başlanmış ve planlama bu politikaların bir tezahürü olarak açığa çıkmıştır (Sezen, 1999: 149).

Bu sürede Sümerbank, Devlet Sanayi Ofisi, Reji İdaresi, Demiryolları kurularak ya da satın alınarak bir devlet sektörü yaratılmaya çalışılmıştır. Devletçilik politikasının simgeleri niteliğindeki bu girişim ve kuruluşlar, Türkiye ekonomisinde önemli bir yer teşkil etmiştir.

Kadroculara 2. Dünya Savaşı sonrasında plan yapma görevi verilmiş; bunun sonucunda İvedili Plan ortaya çıkmıştır (Ekiz ve Somel, 2005: 8). İvedili Kalkınma Planı, klasik kalkınmacı havayı yansıtır. Bu planlamada hala "sanayi" sektörü ön plandadır. Plan'ın bu havayı yansıtması, ekonomik ve siyasal tercihlerin değiştiği gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır. Bu plan uygulamaya geçemeden yeni bir plan, 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı uygulamaya geçmiştir. 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı, Marshall Planı'ndan yararlanmanın bir aygıtı olarak kullanılmıştır. Bu dönemin ardından, Brettonwoods Konferansı'nın toplandığı, ulusüstü birtakım yapıların kurulduğu ve aynı zamanda, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem olduğunu düşünürsek hem planların hem de izlenen yöntemin nitelik ve nedenini anlamış oluruz. Vaner Planı olarak da adlandırılan Türkiye İktisadi Kalkınma Planı, 1933'ten beri ileri gelen ve tüm itirazlara rağmen Sovyet modelinden etkilendiği belli olan planlama anlayışını bir tarafa iterek Marshall Planı ve Truman Doktrini' nin ilkelerini esas almıştır. Bu ilkesel değişim ise kendini planlama faaliyetinin kapsadığı alanlarda göstermiştir. Yeni anlayışın örneklerinden biri olan 1951 yılında hazırlanan Barker Raporu'nda, bu faaliyetleri düzenleme amacıyla bir planlama örgütünün kurulmasına ilişkin görüşler yer almaktadır (Övgün, 2010: 174).

1950'li yıllar, Demokrat Parti (DP)' nin Türkiye dış politikası ve ekonomik yapısı bakımından şiddetli değişimleri arzu ettiği yıllardır. Aynı zamanda, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ile yaşanan tartışmalarının devletçilik üzerinden gerçekleştiği söylenmektedir. "Küçük Amerika" elbette devlet eliyle kumaş dokumayacak, şeker üretmeyecektir. "Küreselleşen dünyamız" böyle bir ilişkiye izin vermemiş, dönemsel kırılmalarından birini yaşayan dünya kapitalizmi azgelişmiş ülkeleri gelişmiş ülkelerin ihtiyaçlarına cevap vermek için zorlamıştır. Bu sebepten, DP onca kötülediği müdahaleci anlayışa geri dönmüştür. Bu kalkınmanın temel kavramı "kurtuluş için kalkınma" değil, "kapitalizm için kalkınma" olacaktır. Bununla birlikte, yapılan yardımları takip etmek isteyen ABD ve finans kuruluşları Türkiye'nin planlama çalışmaları yapması şartını koşmuştur. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra hem uluslararası kuruluşların hem de merkez ülkelerin çevre ülkelere kalkınma ve bu bağlamda kalkınma planlarını hazırlamaları konusunda özel önem göstermesinin nedeni egemen birikim rejimidir.

Planlamaya geçiş süreci ise birtakım ön hazırlıkları gerektirmiştir. Hükümet buna ilişkin bir Koordinasyon Bakanlığı kurma kararı almış ve Tinbergen ile ekibi çalışmalara başlamak üzere Türkiye' ye gelmiştir (Soyak, 2006: 131). Bunu izleyen süreç ise merkezi planlama örgütünün kuruluşu ve bunun getirdiği gelişmeleri gösterecektir.

1930'lu yıllarda sanayileşmeyi ön plana çıkaran SSCB'de Beş Yıllık Planların stratejisinin temel dayanakları Boratav'ın (1973: 25) işaret ettiği gibi, "bir yandan Batıya yetişmek, öte yandan Batıya muhtaç olmadan kendi kendine ayakta durabilmek gibi birbiriyle yakından ilgili iki siyasi hedef" tir. Yeniden yapılanmaya çalışan, dahası dünyaya hakim olan bir rejime kafa tutan bir ülkede bu hedefleri gerçekleştirmenin teorik bir karşılığı bulunmaktaydı. Lenin'le başlayan süreç, Stalin'in Lenin'in ortaya koyduğu teorik çerçeve ve siyasi amaçların sıkı bir uygulayıcısı olmasıyla devam etmiştir. NEP ve savaş komünizmine de direnen süreç, sonraki yıllarda "piyasa sosyalizmi" anlayışına öykünerek reforme edilmiştir.

Bu dönemde planlamanın halka yayılması gerekçe gösterilerek sosyalist ekonominin merkezci yapısı kırılmaya çalışılmıştır (Okuyan, 2013: 18). Türkiye'deki planlama anlayışında da benzer politika değişimleri yaşandığı görülmektedir. Kalkınma planlamasının sosyalist planlamadan ekonomik ve siyasi bakımdan farkını açıklamış ve kalkınma planlamasının kapitalist sistemi var etmeye yarayan bir araç olduğunu tespit etmiştik. Buradan hareketle, 1946'da hazırlanan ve sanayileşerek kalkınma ilkesi üzerine kurulan plan yerine uygulamaya sokulan planın yeni dünya düzenine uygun olduğu ve bu dönüşüme bir cevap niteliği söylenebilmektedir.

3.2. 1960'lı Yıllar

Dönemlendirme yaparken 1960 öncesi ve sonrası ayrımının en temel sebeplerinden biri kuşkusuz Eylül 1960' da DPT'nin kurulmuş olmasıdır. Merkezi bir planlama kurulacağının ipuçları 1950' li yılların başında görülmüştür. Bu aynı zamanda, 1960 Mayıs'ında iktidara gelen iktidarın konulan kurallara riayet edeceğinin de göstermektedir. Çalışma aslında tam da bu noktada "DPT' nin kuruluşu, yapısı ve dönemin özellikleri bir sosyalist planlama örgütlenmesini andırmaktadır?" ve " ne derece etkilenmiştir?" in cevabını aramaktadır. Bu sorunun cevaplanması zannedildiği kadar kolay değildir. Dönem tartışmalarını izlediğimizde bu sorunun cevabının ciddi şekilde aradığını görülebilmektedir. Planlamanın bir efsane haline gelişi de bu arayışın sonucunda gündeme gelmiştir: "Planlama ideolojisi, siyasetten bağışık bir bilimcilik, bilimden bağışık bir toplumculuk, toplumdan bağışık bir devletçilik sacayağı üzerinde yükselmiştir." (Somel, 2009: 325). Çalışmanın savlarından olan planlamanın toplumsal süreçlerden beslenen yapısı ve çıktıları, kuruluş dönemi ve sonrasında bir kurtuluş yolu ile özdeşleştirilmiştir. Bu ise Planlama Teşkilatı ve kadrosundan beklentileri yükseltmiş, planların bir anda tüm sorunları ortadan kaldıracağı inancını beraberinde getirmiştir. Gerçekten de kurucu kadrolar bu şevkle çalışmışlardır.

DPT'nin kuruluşu, planlama tartışmalarını ülke gündemine taşımıştır. Bu kuruluş, sadece yeni bir örgütün ortaya çıkmasından daha önemli bir yerdedir. DPT'nin kuruluşundan önceki dönemde, 1958 yılında Koordinasyon Bakanlığı'nın kuruluşu, bu sürecin bir parçası olarak ele alınabilmektedir. DP döneminin temel ilkelerinden farklılık gösteren bu yaklaşım, uluslararası kuruluşlarla temasın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Sezen, 1999: 70). Nitekim Koordinasyon Bakanlığı ve kadroları kamuoyunda çok az gündeme gelmiştir (Keyder, 1995' ten akt: Akçay, 2007: 69). Bu Bakanlık'ın kuruluşu, yeni bir döneme işaret etmektedir. OECD, Türkiye'ye yapılan yardımların belirli bir program içinde gerçekleştirilmesini istemekte ve dönemin hükümetine bu konuda baskı yapmaktaydı. Tinbergen ve ekibinin Türkiye'ye çalışmalara başlaması böyle bir baskının sonucudur (Erder ve ark.,2003: 12).

DP için bu aşamaya gelmek ve bu faaliyetleri yürütmek bir riski göze almak anlamına gelmektedir. Planlama bu hükümetin anlayışından apayrı bir yerde durmaktadır. Tüm bu sebeplerden ötürü, heyet çalışmalarını bir süre için kamuoyundan uzak şekilde gerçekleştirmiştir (Ekiz ve Somel, 2005: 12). Bu çalışmalardan, "başka bir kalkınma mümkündür" şiarıyla hareket eden DP'nin planlı kalkınma ile ilgili temel çalışmaları yaptığı görülmektedir.

DPT, 30 Eylül 1960 yılında Başbakanlığa bağlı bir örgüt olarak 91 sayılı ve 24 maddeden oluşan bir kanunla (Soyak, 2006: 132) ile kurulmuştur. Yeni kurum özerklik içindedir. Bu özerklik salt yönetsel düzeyde değildir, bunu uzmanların hem mesleki konumlarından hem de toplum nezdindeki algılarından çıkarsayabilmek mümkündür. DPT'nin kuruluşu, Türkiye planlama tarihi açısından bir milat olarak kabul edilmiştir. Kuruluş niteliği tartışılsa da kamuoyunda yeni tartışmalar yaratan ve "planlı dönem" olarak anılan bir dönemden söz edebilmek mümkündür.

91 sayılı Kanun' a göre DPT aşağıdaki görevleri üstlenmektedir:

Memleketin tabii, beşeri ve iktisadi her türlü kaynak dağılımlarını, tam bir şekilde tespit ederek takip edilecek iktisadi ve sosyal politika ve hedefleri tayininde Hükümete yardımcı olmak;

Muhtelif Bakanlıkların iktisadi politikayı ilgilendiren faaliyetlerinde koordinasyonu temin etmek için tavsiyelerde bulunmak ve bu hususlarda müşavirlik yapmak;

Hükümetçe kabul edilen hedefleri gerçekleştirecek uzun ve kısa vadeli planlar hazırlamak;

Planların başarı ile uygulanması için ilgili daire ve müesselerle mahalli idarelerin kuruluş ve işleyişlerinin ıslahı hususunda tavsiyelerde bulunmak;

Planın uygulanmasını takip etmek; değerlendirmek ve gerekli hallerde planda değişiklikler yapmak;

Özel sektörün faaliyetlerini planın hedef ve gayelerine uygun bir şekilde teşvik ve tanzim edecek tedbirleri tavsiye etmek (md. 2).

Bunun yanında, DPT Başbakanlığa bağlı bir örgüt olarak yapılandırılmıştır. Örgüt iki yapıya ayrılmaktadır: Yüksek Planlama Kurulu ve Merkez Teşkilatı. Yüksek Planlama Kurulu bürokrat ve siyasilerin eşit temsilini göstermektedir. Başbakan, Bakanlar Kurulunca seçilen üç bakan, Planlama Müsteşarı, İktisadi Planlama Dairesi Başkanı, Sosyal Planlama Dairesi Başkanı'ndan oluşmaktadır. Kurulun iki görevi vardır: Birincisi, planları Bakanlar Kurulu'na sunulmadan önce incelemek. İkincisi ise iktisadi ve sosyal politikaların belirlenmesinde Bakanlar Kurulu'na yardım etmek.

Merkez teşkilatı ise İktisadi Planlama, Sosyal Planlama ve Koordinasyon Dairesi Başkanlığı' ndan oluşmaktadır. Bu daire başkanlıklarının görevleri tek tek anlatılmayacak ancak ana hatlarıyla belirtilmekle yetinilecektir. İktisadi Planlama Dairesi Başkanlığı uzun ve kısa vadeli planlar yapmak yanında, bölge planı yapmak gibi görev üstlenmiştir (md. 7). Sosyal Planlama Dairesi Başkanlığı sosyal problemlere ilişkin planlamalar yapmakla yükümlüdür (md. 8). Koordinasyon Dairesi ise kamu sektörü ve özel sektörde aksaklıkları tespit etmek ve faaliyet raporlarını inceleyerek genel uyum sağlamayı hedeflemektedir (md. 9).

DPT planların hazırlanmasında Devlet İstatistik Genel Müdürlüğü ile her türlü ve özel kişiden bilgi almak konusunda geniş bir yetkiye sahiptir (md. 10).

Uzun vadeli, kısa vadeli ve yıllık planların hazırlanmasında ise bazı ayrımlar vardır: Uzun vadeli plan, Başbakan ya da yardımcısının öngördüğü bazı usuller çerçevesinde Planlama Müsteşarlığı'na direktif verilerek yaptırılmaktadır. Öncelikle uzun vadeli plan hazırlanmakta (md. 13); bu planların kabulü ise planın Başbakanlığa

sunulmasından itibaren bir hafta içinde Yüksek Planlama Kurulu'nun toplanması ve Kurul'da ana hedeflere uygunluk çerçevesinde incelenen planın Bakanlar Kurulu'na bildirildikten sonra yasama organın sunulması ile gerçekleşmektedir (md. 14).

Yıllık programların hazırlanması ve kabulündeki yöntem ise şu şekildedir: Merkez teşkilatınca hazırlanan planlar, Yüksek Planlama Kurulu'na gönderilir. Yüksek Planlama Kurulu incelemeden sonra planlamayı Bakanlar Kurulu'na sunmaktadır. Bakanlar Kurulu'nda incelenen yıllık programlar kesinleşir (md. 15).

Görev ve yapılanması oldukça sade olan DPT' nin personel sayısı ve yapısı tartışmalara neden olmuştur. Aslında DPT' nin kuruluşunda gelişen bazı olaylar bu kuruma ve planlamanın niteliğine ilişkin yol göstericidir:

Milli Birlik Hükümeti Programı ilan edildiği zaman bu programda planlı bir kalkınma yapılacağı ifade ediliyordu. Planlı bir kalkınma yapılacağı ifadesi üzerine Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden Prof. Sadun Aren, Doç. Nejat Bengül, Doç. Besim Üstünel, Dr. Mehmet Senlik ve ben (Attila Karaosmanoğlu), "Türkiye'de planlamanın yapılmasıyla ilgili olarak hükümete nasıl bir katkıda bulunabiliriz?" diye bir konuşma yaptık ve bir not hazırlayarak hükümette bu konulardaki hazırlıkları sorumlu Ekonomi Bakanı Prof. Şefik İnan'a vermeye karar verdik. Doç. Nejat Bengül karma ekonomide planlama yapmanın güçlükleriyle ilgili bir not hazırladı. Ona ek olarak bir de kurulması gerekli Planlama Teşkilatının nasıl bir yapısı olması gerekir konusunu ele alan bir not hazırladık ve Ekonomi Bakanı Prof. Şefik İnan'a götürdük. Şefik İnan'a gittiğimizde kendisinin düşünceleriyle bizimkiler arasında ciddi kolay çözülemeyecek farklar olduğunu gördük. Prof. İnan, Türkiye'de bulunan Ford Vakfı'nın bir temsilci ile konuşarak plan yapma görevini esas itibariyle o sıralarda Pakistan'da planlama yapmakta olan Harvard grubuna vermeyi düşünüyordu." (Erder ve ark., 2003: 13).

Planlama ve kalkınma anlayışının başka kaynaklardan ortaya çıktığına dair somut veriler varken, Türkiye'de planlama ve DPT'nin sosyalizmi getirecek bir unsur olarak görülmesi ne kadar rasyoneldir? DPT' nin kuruluş kadrosunun sahip olduğu inanç ve büyük iyi niyet hem onların hem de kurumun sosyalist olarak anılmasına neden olmuştur. "İlk plancılar ile hükümet ve diğer egemenlerin arasında tartışmalara yol açan, vergi reformu, KİT'lerin yeniden organizasyonu ve gelir dağılımı gibi öneriler hazırlanan plana, planın muhaliflerince sosyalist damgasının vurulmasında etkili oldu." (Karatepe, 2009: 65).Yine planlama konusunda deneyimlerinden yararlanılan, Türkiye'de DPT' nin kuruluşunda büyük katkıları olan Tinbergen' in sosyalist olarak bilinmesi bu tetikleyen etmenlerden biridir (Yenal, 2005: 94). Bunun yanında, örgütün yapılanışındaki birtakım benzerlikler ve önceki sektör planlamaları deneyimi yakınlık kurulmasına neden olmuştur.

4. Planlama, Türkiye ve Sovyetler Birliği

Türkiye'de planlı döneme geçiş ve onu önceleyen dönemdeki planlama faaliyetleri salt teknik bir süreç olarak görülmemiştir. Bu denemeler her defasında politik tartışmalara ve toplumsal birtakım değişmelerin başlangıcı olmuştur. Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkelerde planlama faaliyeti merkezi bir planlama aygıtı ile gerçekleşirken, parti ve halkın taleplerinin çeşitli aşamalardan geçerek bu politikaları yönlendirmesi hedeflenmiştir. Sovyetler Birliği dünyada planlama faaliyetini örgütlemedeki başarısı ve yeni bir sistem kurmak için bir araç olarak kullanması ile dikkat çekmiştir. Yakın dönemlerde savaştan çıkan ve yeni bir ülke yaratmaya çalışan Türkiye ise arayış içindedir. Politik ve pratik koşullar olarak adlandırabileceğimiz, aynı savaşın parçası olmaları, teknik koşullar ve belirli ilişkiler sebebiyle Türkiye bu tercihi yapmıştır. Uygulama safhası ise tüm alanların planlanması biçiminde gerçekleşmemiştir. Sovyet deneyimini andırır biçimde sektör planlaması modeli uygulanmıştır. Bunun yanında, yabancı uzmanların etkileri de gittikçe güçlenerek planlamanın temel temasını etkileyecek denli baskın hale gelmiştir. Sovyet modelinde sisteme ilişkin değişiklikler planlama örgütünün teşkilat yapısı ve planlamanın etki alanını biçimsel olsa da etkilememiştir. Türkiye deneyimine döndüğümüzde ise çarpıcı dönüşümlerle karşılaşmamız mümkündür. Tam da bu noktada planlı yaşama geçiş ve planlamaya ilişkin stratejilerin Türkiye'de nereye oturduğu tespit edilmektedir.

Sovyetler Birliği'nde planlama faaliyetleri 1917 yılının hemen ardından başlamakla birlikte, genel ve kapsayıcı planlar dönemine 1929 yılında geçilmiştir. Devrim gerçekleşir gerçekleşmez planlamaya ilişkin adımlar atılmasında kuşkusuz Marxist literatürde sosyalist ekonominin temelinin piyasa yerine plan üzerinden gelişeceğine yapılan vurgudur (Boratav, 1973: 14). "Sektörel" planların yapıldığı bu dönemde elektrik sektörünün düzenlenmesine ilişkin hazırlanan ve planlamanın temelini oluşturan "Goelro" planı önemli bir yerde durmaktadır. Lenin de planın önemi nedeniyle bu çalışmalardan uzak duramamıştır (Küçük, 1978: 172). Bütün Sovyet iktidarı ve ülkenin elektrifikasyonun toplamını komünizmle eşitleyen slogan dönemin ilkesi olurken, planın uzun süreye yayılması ve tüm ülkeyi kapsaması başlıca özelliklerdendir (Çelebican, 1973: 254).

Sovyetler Birliği'nin ekonomik örgütlenmesinde planın önemli bir yerde durması, bu faaliyetin kırılmasız bir süreçle ilerlediği anlamına gelmemektedir. Beş yıllık planlar öncesi dönem, 1929 yılında beş yıllık planlamanın başladığı dönem ve reform dönemi olarak adlandırılan 1957 yılı ile başlayan dönem içerisinde planlamaya ilişkin birtakım yeni uygulamalar gerçekleştiği görülmektedir. Merkezi planlama örgütü olan GOSPLAN' ın kuruluşu ise planlamanın örgütlenmesinde yeni bir dönemin habercisi olmuştur. 1921 yılında kurulan GOSPLAN' ın zaman içinde görevleri ve örgütlenmesi de dönüşmüştür. Merkezi planlama örgütü olmanın tüm özelliklerini üzerinde taşımakla birlikte, zaman içinde artan ve genişleyen bir görev tanımına sahip olmuştur.

GOSPLAN' ın yapılanmasında parti ile olan yakın ilişkiler dikkat çekmektedir. GOSPLAN' ın teknik yapılanması yanında, Parti'nin örgüt içerisindeki etkinliği, yeni bir toplum yaratmak ve yönlendirmede bir araç olduğunun göstergesidir. Temel kararları siyasal organ yani Komünist Parti vermektedir (Küçük, 1978: 221). Komünist Parti ile organik bağın gerçekliğinin teorik düzeyde değerlendirildiğinde tek belirleyen olmadığı görülmektedir. Planlar GOSPLAN, Parti ve halkın katkı sağladığı bir karaktere sahiptir. Bu çok boyutlu katılımın ekonomik ve ideolojik baskın unsurlarının olduğu görülse de planlamanın paylaşımcı karakterini ortadan kaldıramamaktadır.

Planlamanın bu niteliği, "demokratik merkeziyetçilik" kavramı ile anılmaktadır (Çelebican, 1974: 598).

GOSPLAN' ın görevleri arasında ülkedeki genel faaliyetlerin neler olduğu, bunların nerede olduğunu tespit etmek, plan öncesi bu hazırlıklar ile ortaya çıkan taslağın en alt kademeye sunarak tartışmaya açmak ve hükümet ile plan üzerinde son düzenlemeleri gerçekleştirmek vardır (Huberman, 2005: 310- 313). Hayli detaylı olan ve örgütlenmesi oldukça güç olan bu görevleri üstlenecek bir mekanizma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Zira sosyalist ekonomi sadece merkezi bir otoriteye ihtiyaç duymamakta, bu üretim ve dağıtıma ilişkin detaylı planlar yapan, bunların toplumsal karşılıklarını ortaya koyan, tüm bu alanların hesabını tutan bir yaklaşım geliştirmektedir(Bettelheim, 1975: 32). Sosyalist ekonominin temelini oluşturan bu yaklaşım ve görevlerini üstlenen GOSPLAN' ın planlamada önemli bir yere sahip olmasının yanında, sistemin ana unsurlarından biri olduğu da belirtilmelidir.

Türkiye' nin planlama girişi ile Sovyetler Birliği'ndeki planlamanın başlangıcı itibariyle birbirine yakınlık kurmak söz konusudur. İki ülkede de planlama sanayileşme ve kalkınma hedefi güdülmüş, sektör bazlı planlama yapılmaya başlanmıştır. Türkiye' de bütüncül plan yapma ise "planlı dönem" olarak anılan 1960' lı yıllarda gerçekleşmiştir. Sovyetler Birliği ise NEP dönemin sonlandığı 1929 yılı itibariyle genel planlar yapacaktır. GOSPLAN ilk kurulduğu dönemde bilgi toplama, araştırma yapma gibi dar kapsamlı görevler üstlenirken, DPT ilk olarak 1961 yılı bütçesini incelemek görevini üstlenecektir. Bunu takiben 1962 yılında bir Yıllık Program hazırlamıştır.

DPT ile GOSPLAN' ın görevlerini karşılaştırdığımızda;

-Genel planlar yapma,

-Planlar ve birimler arasında koordinasyon sağlama,

-Planın uygulamasına ilişkin çeşitli önerilerde bulunma gibi noktalarda uyum sağladığını görmekteyiz. Bunun yanında, DPT' nin özel sektöre ilişkin düzenleme ve uyumlulaştırma görevi [4] ile GOSPLAN' ın yapısında tümüyle ayrılmaktadır:

Başka bir deyişle, 1960'lı yıllarda planlamanın varolan sosyoekonomik sistemi değiştireceğini sanarak çekingen davranan özel sektör, ilerleyen süreçte hiç de böyle bir sonucun ortaya çıkmadığını, aksine planlamanın varolan sistemi pekiştirerek, 1970'lerin sonlarında şiddetlenen krize kadar planlama uygulamalarını benimsemiştir (Akçay, 2007: 186).

GOSPLAN' ın yapısı ise yönetim kurulu, merkezi örgüt ve bağlı kuruluşlardan oluşmaktadır (Çelebican, 1973: 280). DPT' nin Yüksek Planlama Kurulu ve Merkez Teşkilatı'ndan oluşan yapısıyla bu yapıyı benzetmek mümkündür. GOSPLAN' ın merkez teşkilatında ve ona bağlı birimlerde pek çok sektöre ilişkin birimler bulunmakla birlikte, DPT' nin temel olarak ekonomik ve toplumsal alanda bir ayrım yaptığını, bu alanların uyumunu sağlamak üzere bir koordinasyon birimi oluşturduğu da dikkati çekmektedir.

Planlama faaliyetinin başlaması konusu her iki ülkede değişen kanallarla gerçekleşse de salt teknik bir süreç olarak ortaya çıkmaması ile ortaklaşmaktadır. Sovyetler Birliği' nde Komünist Parti' nin verdiği karar ile başlayan planlama faaliyeti, SSCB Bakanlar Kurulu' nun onayı ve SSCB Yüksek Sovyeti' nin kabulü ile tamamlanmaktadır (Çelebican, 1973: 278). DPT' nin hazırladığı planlar ise Yüksek Planlama Kurulu' nda incelenerek ve Bakanlar Kurulu'nda onaylanarak Meclis gündemine gelmektedir. Burada da plan hazırlanması direktifini Başbakan' ın vermesi nedeniyle (md. 13), salt teknik bir süreçten bahsetmek mümkün olmamaktadır. Siyasal mekanizmaların sürece dahil olmaları, planlamanın niteliği ve gelişimine etkide bulunmaktadır. Planlamayı mal ve hizmetlerin üretim ve dağılımını sistemli bir hale getirilmesi olarak ele alan yaklaşımın teknik yanına karşın, hangi mal ve hizmetlere dair bu düzenleme kararının verildiği ise siyasi bir karardır. Huberman'ın " Sovyetler Birliği'nde planlama tüketiciler için tüketiciler tarafından yapılır; kapitalist ülkelerde planlama, üreticiler tarafından üreticiler için yapılır." (2005: 329-330) tespiti, planlamanın ideolojik yanını ortaya koymaktadır.

Planlamanın merkezi teşkilat tarafından yapılması ile birlikte Sovyetler Birliği'nde sektörel ve toplumsal katılımı sağlamak üzere bir örgütlenme geliştirilmiştir. Komünist Parti kararı ve ilkeleri çerçevesinde başlanan planlama faaliyeti, aşama aşama en alt kademeye inerek tüm toplumun katılımının sağlanacağı ve meşruiyeti bu biçimde sağlanacak biçimde düzenlenmiştir. Türkiye'de ise birtakım sektörel ve üst düzeyde etkileşimler gerçekleşirken, bunun toplum geneline yayılması mümkün olmamıştır. Planlamanın Türkiye' de içselleştirilememesinin sebeplerinden biri de bu yöntemle hazırlanmasının tercih edilmesidir:

Biz planı da herkesin katılımıyla yapmak istiyorduk; yani plan Türkiye'de herkesin katılımıyla yapmak istiyorduk; yani plan Türkiye'deki herkesin katılımıyla yapılmalı ve topluma mal edilmelidir ki toplum onu uygulayabilsin.(Erder ve ark., 2003: 33).

Bunun yanında, planlamanın ana bir çerçeve içinde ve belirli bir yol izlenerek gerçekleşmektedir. Sovyetler Birliği'nin politik karakteri hayatın her alanına yansımıştır. Planlama faaliyeti bundan bağımsız olmamakla birlikte, Sovyetler Birliği'nde temel esaslar üzerinden örgütlenmiştir. Sosyalist toplum ve ekonomiyi gerçekleştirmenin araçlarından biri de planlama olarak görülmüştür. Bu sebepten ötürü planlama, Marxist ekonomi ilkeleri ile Lenin'le başlamak üzere Sovyetler' in temel ideolojisini oluşturan birtakım politikalar çerçevesinde gerçekleşmiştir. Türkiye'deki planlama deneyimi ise deneme yanılma yöntemine dayanan bir öğrenme faaliyeti şeklinde gelişmiştir (Erder ve ark., 2003: 35).Bu eksikliğin sebep olduğu savrulmalar ise hem teknik hem de toplumsal sonuçlara sahiptir.

GOSPLAN' ın görevleri ve teşkilatlanması ile DPT' yi karşılaştırdığımızda temel ayrımın piyasanın yani özel sektörün varlığı olduğunu görmekteyiz. İki örgütün de bir merkeziyetçilik simgesine dönüşmesinin temel sebebi salt iktisadi değil, kapsayıcı planlar yapmasından kaynaklanmaktadır. Tanilli'nin de tartıştığı gibi Sovyet planlamasında "bütün iktisadi kararlar, tek bir kumanda merkezinden verilmiş böylece ortaya çıkan plan siyasi otoritenin sürekli gözetimi altında bir disiplin içinde yürütülmüştür." (Tanilli, 1981: 173). Bu noktada planlama ile planın farklı şeyler olduğu, zira planlama faaliyeti içinde bir karar verme ya da vermeme durumu olduğu belirtilmelidir. Türkiye'de Başbakanlık' a bağlı bir örgüt olarak ortaya çıkan

[4] "Madde 2
f) Özel sektörün faaliyetlerini planın hedef ve gayelerine uygun bir şekilde teşvik ve tanzim edecek tedbirleri tavsiye etmek."

DPT' nin tüm rasyonellik iddialarına rağmen, ilk andan itibaren siyasi unsurlar taşıdığını söylemek mümkündür. İlk planlamacıların istifası bunun gerçekliğini gözler önüne serer.[5] Bu siyasi unsurlar planlamayı yeni bir ekonomik yapıya götürmemiş, aksine varolan yapının kurumsallaşmasına ve giderek toplumla bağını zayıflatmıştır.

5. Sonuç

Türkiye ve Sovyetler Birliği, yirminci yüzyıl büyük bir dönüşüm yaşayarak ve çevrelerini etkileyerek girmiştir. Sovyetler Birliği bir tarım toplumundan sosyalist bir toplumu kurmak gibi büyük dönüşümü hedeflemektedir. Bu ise sanayileşerek kalkınma yöntemi ile gerçekleştirilecektir. Planlama hem sanayi ile tarım arasındaki çelişkileri ortadan kaldırmak hem de sistemi dönüştürmek için bir araç olarak görülmektedir. Türkiye ise kuruluşundan itibaren birtakım çatışmalarla birlikte kapitalist ekonomik sistemi kabul etmiş ve eklemlenmeye çalışmıştır. Bu süreçte sıklıkla Türkiye'nin Sovyetler Birliği' ne yakın olduğu, Cumhuriyet'in sosyalizm için bir aşama olduğu, Mustafa Kemal'in Bolşeviklerle bağlantısı tartışmalara neden olmuştur. Yeni bir toplum kurma çabasındaki iki ülke arasında bu benzerliklerin kurulmaya çalışılması olağandır.

Ekonomik alanda Sovyetler' in kamulaştırmalara başlaması, üretimin toplumsallaştırılması gibi temel ilkeler sonraki dönemlerde İç Savaş ve başka sebeplerle sekteye uğramış, sınırlı olsa da piyasanın varlığı kabul edilmiştir. İlerleyen süreçte ise merkezi planlama teşkilatı GOSPLAN ile kapsayıcı ve emredici planlama anlayışına geçilmiştir.

Türkiye' de ise kapitalist sisteme eklemlenme çabaları, olgun bir burjuvazinin yokluğundan gelişememiştir. Bu sebeple milli burjuvazi yaratma çabasının bir uğrağı da planlama olmuştur. Bu dönem içinde Türkiye ve Sovyetler Birliği'nin yakınlaştığı anlar olmuştur. İlk Sanayileşme Programı'nda Sovyet Birliği'nden alınan teknik yardım Türkiye için anlamlıdır. Bu yakınlığın sürekliliği ve niteliği ise tartışmalıdır.

Planlama konusunda da bu iki ülkenin kendi içinde ve çevreleri ile yaşadıkları kırılmaları ekonomik, sosyal ve siyasi karşılıkları vardır. Planlama kavramını bu karşılıklardan ayırmadan düşünmek gerekmektedir. Diğer yandan, planlamanın neyin aracı olduğunu tespit etmek, yapılacak analiz ve yüklenecek misyonları belirleyecektir. Planlama siyasi bir kararın sonucudur ancak planlama bir sistemin aracı olmak için zayıf bir araçtır. Kullanıldığı sisteme göre belli görevler biçilebilen planlama tamamlayıcı bir görev üstlenebilmektedir. Benzer şekilde, Türkiye'de DPT'nin kaldırılması ve bunu izleyen dönemde Kalkınma Bakanlığı' nın kurulması, planlamadan beklenenler ile planlamanın niteliğine ilişkin bir dönüşüme işaret etmektedir.

DPT ve GOSPLAN şekli benzerlikler göstermekle birlikte kuruluş amaçları ve faaliyet gösterdikleri alanlar nedeniyle ayrışmaktadır. DPT kapitalist sisteminin gelişiminin "kalkınma" üzerinden gerçekleşeceğine karar verildiği için kullanılmış; GOSPLAN ise sosyalist toplumun kurucusu ve taşıyıcısı olması niteliği ile kurulmuştur. DPT'nin kuruluş döneminde ve sonraları da gerek plancılar gerek devlet yöneticileri planlamanın sistem gereği hazırlandığı belirtmişlerdir. Bu konuda son noktayı koyacak olan ilk plancılardan Necat Erder' in anlattıklarıdır:

Attila Sönmez hatırlar mı bilmiyorum; Halkevi'nde bir konuşma yapmıştı, "Bu plan niye sosyalist?" diye soruyorlardı. "Kapitalist bir ülkede sosyalist bir plan hazırlanır mı?" yanıtını verdi. Dinleyenler için şaşırtıcı bir yanıttı. Oysa kapitalist cephede yer almış bir ülkede hazırlanan planın kapitalist olması doğaldı. Önemli olan, planın o sistem içinde ülke kaynaklarını rasyonel kullanmayı öngörmekti. (Erder ve ark., 2003: 12).

[5]"*Bizi Planlamada istifa noktasına getiren spesifik meselelere gelince pek çok örnek verilebilir. Plan taslağının uzun bir süre konuşulup tartışıldığı Yüksek Planlama Kurulu toplantılarında bizleri ümitsizliğe düşüren pek çok olay oldu. Mesela biz gelir dağılımının düzeltilmesi hedefinin kabul edilmiş olacağını beklerken, Plan taslağındaki gelir dağılımıyla ilgili bölümün çıkartılma kararı bizi çok üzdü* ." akt. Atilla Karaosmanoğlu(Erder ve ark.,2003: 68).

Kaynakça

AKÇAY, Ü. (2007), Kapitalizmi Planlamak Türkiye' de Planlama ve DPT'nin Dönüşümü, 1. Baskı, Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul.

ALBERTINI, J.M.(1972), Azgelişmişliğin Mekanizması, çev: M. Sencer- M. Kum, Geçiş Yayınları, İstanbul.

BAŞKAYA, F. (1994), Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü, 1. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

BETTELHEIM, C. (1975), The Translation to Socialist Economy, çev: Brian Pearce, Harvester Press.

http://digamo.free.fr/bettransi.pdf (Erişim Tarihi:25.09.2014).

BORATAV, K.(1973), Sosyalist Planlamada Gelişmeler, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:347, Ankara.

BORATAV, K. (1982), Türkiye'de Devletçilik, Savaş Yayınları, Ankara.

BORATAV, K.(2003),Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002, İmge Kitabevi, Ankara.

ÇELEBİCAN, G. (1973), "Sovyet Rusya'da İktisadi Planlamanın Gelişimi", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 31-1,247-286.

ÇELEBİCAN, G. (1974), "Sosyalist Planlama Kavramı", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 31- 1-4,587 -601.

ÇİLİNGİROĞLU, A. (2010), "Ayhan Çilingiroğlu'nun Hatıralarında Planlama' nın Kuruluşu", E. Türkcan (Ed.), Attila Sönmez'e Armağan Türkiye'de planlamanın yükselişi ve çöküşü 1960-1980, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.113-151.

DOBB, M. (1970), Socialist Planning: Some Problems, Lawrence &Wishart, London.

EKİZ, C. ve A. Somel (2005),Türkiye'de Planlama ve Planlama Anlayışının Değişimi, A.Ü. SBF- GETA Tartışma Metinleri, No.81, Ocak 2005.

ELLMAN, M.(2014), Socialist Planning, Third Edition, Cambridge University Press.

ERDER, N., A. Karaosmanoğlu, A. Çilingiroğlu ve A. Sönmez(2003),Planlı Kalkınma Serüveni, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

HAMİTOĞULLARI, B.(1980), "İktisaden Az Gelişmiş Ülkeler İçin Nasıl Bir Plan Gereklidir", Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 21 -3, 91-124.

HAYEK, F. V. (2010), Kölelik Yolu, çev: T. Feyzioğlu, Y. Arsan, A. Yayla,4. Baskı, Liberte Yayıncılık, Ankara.

HUBERMAN, L. (2005), Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla, çev: Murat Belge, 5. Baskı, İletişim Yayınevi, İstanbul.

KARATEPE, İ. D.(2009), Türkiye'de Planlamanın Arka Planı, Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

KURUÇ, B. (2013), "Halk iradesi oluştuktan sonra planlama değer kazanır.", soLportal, 26.02.2013(Erişim Tarihi:26.12.2013).

KÜÇÜK, Y.(1978), Planlama, Kalkınma ve Türkiye, Tekin Yayınevi, İstanbul.

LEWIS, W.A. (1970), Development Planning The Essentials of Economic Policy, Fourth Edition, Unwin University Books, London.

OKUYAN, K. (2013), Stalin'i Anlamak, 4. Baskı, Yazılama Yayınevi, İstanbul.

ÖVGÜN, B.(2010), Devlet ve Planlama, Siyasal Kitabevi, Ankara.

TANİLLİ, S.(1981), Devlet ve Demokrasi Anayasa Hukukuna Giriş, 2. Bası, Say Kitap Pazarlama, İstanbul.

TEKELİ, İ. ve İlkin, S. (2010),"Planlama tarihi bakımından umur-u Nafia programları ve Cumhuriyet'in 1929 yılında uygulanmaya başlayan ikinci umur-u Nafia programı", E. Türkcan (Ed.), Attila Sönmez'e Armağan Türkiye'de planlamanın yükselişi ve çöküşü 1960-1980,İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 475-493.

SEZEN, S. (1999), Devletçilikten Özelleştirmeye Türkiye'de Planlama, TODAİE, Ankara.

SOMEL, A. (2009), "Türkiye'de Planlama Efsanesi" , Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 9: Dönemler ve Zihniyetler, ed. Ö. Laçiner, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

SOYAK, A.(2006), Ulusaldan Ulusalüstüne İktisadi Planlama ve Türkiye Deneyimi, Der Yayınları, İstanbul.

ŞİMŞEK, O.(2012), Planlamayı Yeniden Düşünmek, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu.

TUNCER, B.(1962), " Sosyalist Ekonomilerde Plan", Siyasal Bilgiler FakültesiDergisi, 17 -3,39-53.

YENAL, O. (2010), "Planlama' ya Dair Dünyada ve Türkiye'de İktisadi Planlama Kuram ve Uygulamaları", E. Türkcan (Ed.), Attila Sönmez'e Armağan Türkiye'de planlamanın yükselişi ve çöküşü 1960-1980, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 511-523.

YILMAZ, C.(1999), "Piyasa Ekonomilerinde Planlama ve Çeşitli Planlama Yaklaşımları", Amme İdaresi Dergisi, 32-1,85-101.

DPT'nin Kurulması Hakkında 91 Sayılı Kanun, RGT:05.10.1960 (Erişim Tarihi: 12.08.2014).